

БЮЛЕТИН

Културно-информационен център на българското малцинство
“Цариброд” – клон Босилеград

Година 1. Брой 1. април 1998 година Безплатен екземпляр

БЮЛЕТИН

Основател и издател: Гражданско сдружение Културно информационен център на българското малцинство “ЦАРИБРОД” Димитровград, Площад на освобождението № 8.

Редакция: Иван Николов, Радко Стоянчов и Александър Димитров.

Адрес: Ул. Маршал Тито № 15, 17540 Босилеград, тел./факс: 017/78 – 254.

Главен и отговорен редактор: Иван Николов.

Милошевич и Надежда

Въпреки че югославските и българските медии широко отразиха разговорите от срещата в Белград на 28 март между българският външен министър Надежда Михайлова и президентите Слободан Милошевич и Съюзният външен министър Живадин Йованович, българското малцинство така и не разбра за какво точно е станало дума.

Югославските медии подробно се спряха върху онази част от разговорите която се е отнасяла за ситуацията в Косово, становищата на Контакт-групата, евроинтеграцията, двустранното сътрудничество в областта на стокообмена, транспорта, комуникациите и т.н.

Но всички български вестници, Българската национална телевизия, Българско национално радио и някои чуждестранни информационни агенции подчертаха, че г-жа Михайлова е поставила пред Милошевич въпроса за нарушаването на правата на българското малцинство в Югославия, и че Милошевич лично се е ангажирал да защитава правата на малцинството и да осигури нормална работа на новооткрития КИЦ “Цариброд”.

Ден след това българската преса предаде, че КИЦ “Цариброд” в Димитровград е изпратил факс до българското посолство в Белград в който изразява благодарност затова, че министър Михайлова е защитила позициите на работещите в Центъра.

В информация която публикува белградският ветник “Данас” от 4-5 април се казва, че КИЦ “Цариброд” от Димитровград е изпратил благодарствено писмо на президента Милошевич заради обещанието, че югославските власти няма да пречат на работата на тази културна институтция. В съобщението на КИЦ “Цариброд” се припомня, че министър Михайлова е поставила въпрос за “жестоките нападения на държавните медии на Сърбия и СРЮ на които е изложен КИЦ “Цариброд” в Димитровград.

От всичко това може да се заключи, че положението на нашето малцинство все пак е било предмет на разговорите между министър Михайлова и президента Милошевич и министър Йованович? Въпросът е, защо югославските медии премълчаха това важно събитие? Възможно ли е югославската преса с такова пренебрежение да се отнася към обещанието на президента Милошевич? И ако за мълчанието на белградските вестници може и да се намери някакво

оправдание, то за мълчанието на “Братство” едва ли може да се намери. Все пак “Братство е най-важната информативна къща на българското малцинство и тя не бива да мълчи когато става дума за нас на такова високо равнище.

Ако ли пък на обещанието на президента не беше дадена гласност поради някои дипломатически и вътрешнополитически съображения продиктувани от деликатната политическа обстановка и това може да се разбере. Но ако въпреки обещанието на президента, натисците и нападките срещу Центъра продължават, тогава трябва да се постави въпроса защо конкретните действия на местните органи на властта са в разрез с политиката на най-високите държавни органи на властта?

Нима кметовете в Босилеград и Цариград Сотир Сотиров и Никола Стоянов могат да си позволят да не се съобразяват с политиката на президента Милошевич? В такъв случай те самите би трябвало да поемат отговорността не само за нарушаване на правата на малцинството и блокиране на работата на Центъра, но и за нарушаването на добросъседските отношения между двете страни. Защото не може един общински кмет да се противопоставя на обещанието на президента на държавата дадено пред официален представител на друга страна. Това просто уронва авторитета на президента и престижа на страната ни в света.

Такова поведение не е в духа на разговорите Милошевич – Костов проведени на срещата в Давос на Крит. Такова поведение не е в духа на югославската Конституция и законите регулиращи положението и правата на малцинствата. И накрая, такова поведение не е в полза на националните интереси на страната която повече от всякога има нужда от разбирателство със своите съседи. Защото, за българо-югославските отношения днес, в условията на демократична България, не е толкова важно какво си говорят държавните представители в София и Белград, а какво правят в Босилеград и Цариград. Така че ако и след посещението на министър Михайлова в Белград отношението към българското малцинство не се промени, тогава това единствено може да значи, че или местните структури на властта се отнасят несериозно към обещанието на президента и външния министър, или самото обещание е несериозно.

Както и да е, българското малцинство има право да знае не само съдържанието на разговорите от посещението на българският министър в Белград, но и всичко друго което касае неговото положение. Не бива нашата съдба да се крои зад затворени врати, ние стига сме били обект на чужди манипулации и експерименти. Ако вече историята ни е предопределила тази нелепа съдба да живеем като малцинство, това не бива да значи че не можем да живеем човешки и достойно. Най-малкото имаме право да знаем кой, къде, и в името на какво ни крои съдбата, ако вече сме лишени от възможността сами да си я кроим. В никакъв случай не бива да се крие истината от нас защо тя най-много нас ни засяга.

Хамлетовия въпрос на нашата историческа съдба

Потискането на българския език от училищната система на българското малцинство си има своя история. Днес може да звучи парадоксално, но е истина, че по времето на Информбюро и най-лошите българо-югославски отношения от 1945 до 1961 българското малцинство преживява своя “златен век” в писмеността си. Тогава преподаването на всички равнища до гимназиите се провежда на български език. Тия няколко поколения излезли от нашите училища прославиха малцинството ни с голям брой специалисти от които мнозина достигнаха самите върхове на науката и изкуството. Но освен учебните часове, тогава на български език са провеждани и извънучилищните дейности, заседанията на учителските колективи, протоколите, преписките, свидетелствата, дипломите и ученическите книжки.

От 1961г. в Цариград започва систематична редуция на българският език в преподаването. Под железният юмрук на Партията, стъпка по стъпка, българският език е принуден да отстъпи пред сърбохърватския в името на “борбата против национализма” и “братството и единството” на нашите народи и народности. Но вината и отговорността за това се прехвърля върху родителите.

Цитирам думите на Кирил Тодоров, преподавател и директор, съвременник и участник на тия събития в Цариград. В “Мост” бр. 128 от 1991г. той пише: “Записването на децата в първи клас от 1961 и в следващите две десетилетия представляваше психическо сътресение както за родителите и техните деца, така и за дирекцията на училището и мнозинството от учителския персонал, които

бяха в състояние да преценяват нежелателното положение, в което ще се намери училището и неговия майчин език... Спънки правеха мнозина родители които се намираха на работа в милицията, митницата, или пък бяха на някои "постове", които считаха че ще загубят, ако детето им се школува на майчин български език. Мнозина "простички" хора, предимно работници на най-долните работни места, току-що пристигнали от село, считаха, че ако детето му се школува на сърбохърватски език и бъде в таканареченото "сърбско училище" и той може да просперира в живота. От стотиците примери посочвам следния: - детето на градския метач Фичо трябваше да бъде първокласник. При записването директора на училището с подбрани думи го пита в коя паралелка ще се запише – а той като под команда отговаря – ще се уча в сръбското училище, иначе ако сам "бугарин" татко веднага ще го уволнят от работа"!

Това е доста показателен пример като как е въвеждан сръбския език в нашите училища.

От педагогическа гледна точка такъв подход първолачетата да се оgramотяват на чужд, а не на на майчиния си език, е прецедент неизвестен в световната практика. И няма друго, освен чисто политическо обяснение: да е премахне българския език като основна отличителна черта на българското малцинство.

Царибродските училища изминават сложен път от разделяне на децата на "български" и "сръбски" паралелки, през тнр. "двyezично обучение" до практическото премахване от употреба на българския език като преподавателен и майчин език.

В Босилеград всепак обстановката с езика трябва да е била малко по-друга, тъй като тука българският език беше подложен на "покръстване" едвам през 1987г. След повече срещи зад затворени врати с представителите на Общинският комитет на Съюза на комунистите и представителите на Републиканския институт за развитие на възпитанието и образованието, общинското ръководство разписа "референдум" който, разбира се, нямаше начин да не успее. Но въпреки това въвеждането на сръбския език не мина без борба. Друг е въпросът че тая борба беше безизгледна и безрезултатна.

Остана записано, че местните общности в село Белут и Горно Тлъмино, и не малко граждани не приеха изготвеното предложение и бяха подложени на жестока критика от страна на официалните власти. Изостана публичното обсъждане защото друго становище не се приемаше. Ония които се противопоставиха бяха етикетирани като великобългарски националисти и шовинисти. Други си подаваха оставки в Партията в знак на протест. Дребни кариеристи и мижитурки решаваха съдбата на една култура стара 1300 години, заради няколко работни места и панелни апартаменти в Ниш. Имаше борба, имаше недоволство, но това беше недостатъчно за да се направи каквото и да било. Местните богове с подкрепа на държавата бяха решили и постановили.

На срещата от 16 януари 1990г. проведена в Босилеград отново се обсъжда Проектопрограмата по български език и литература в основните и средни училища. Всички преподаватели дават аргументирани критически забележки върху тази програма, но всичко е напразно. Започва префиден натиск срещу ония които проявяват съзнателност и принципност по въпроса. Работните места на някои преподаватели по български език ще се превърнат в истински кошмар за тях. Най-упоритият от тях, Пене Димитров ще изтърпи тормоз и санкции които чувствително се отразиха на здравето му.

В онази смешна "самоуправителна система" политическите представители понесоха срамната отговорност на предатели. Историята ще отсъди дали този "експеримент" те го проведеха на своя ръка, или само изпълняваха едно решение което беше донесено във високите коридори на властта. Някои от тях, като Анка Будимлия и Воислав Митич безспорно могат да кажат много по тоя въпрос. В начеващите процеси на демократизация, в началото на деведесетите години, проблемите на малцинството, включително и езиковият проблем бяха исполитизирани до крайност. И не само исполитизирани но и интернационализирани. Генералното събрание на ООН-е донесе четири резолюции с които Югославия се осъжда за систематично нарушаване на правата на малцинството.

Днес, в изменените политически обстоятелства, отказването от родния език, от чин на правоверност и моално-политическа подобност се превърна в тежък камък на шията който допълнително притиска страната ни към дъното. Защото, все докато сръбският език има статус на майчин език, винаги ще има основания за обвинения срещу Югославия, че нарушава правата на малцинството. А зачитането на правата на малцинствата е едно от условията които международната общност днес поставя на Югославия за нейното повторно реинтегриране в международните финансови и търговски асоциации. Обучението на майчин език вече не е въпрос на партийна дисциплинираност и идеологеми от типа на братството и единството, а въпрос на национална и гражданска

отговорност, която всеки от нас трябва лично да поеме за да можем да тръгнем по пътя на свободния свят. Това вече не е въпрос на дневно-политически интереси. От него зависи бъдещето на българското малцинство в Югославия. От езика на който се обучават подрастващите поколения зависи дали българското малцинство ще остане българско или ще се асимилира, т.е. сърбизира. Формулата е: има български език – има българско малцинство; няма български език – няма българско малцинство. Това е нашият Хамлетовски проблем – да бъдем или да не бъдем.

Досегашната практика показва, че промяната на езика на преподаването, неминуемо води до промяна на националното съзнание на българите. Сръбският език в ролята на преподавателен и майчин език прониква не само в говора, но и в мисловния процес на ученика. А когато ученикът почне и да мисли на сръбски език, вече е унищожена основната отличителна особеност на българската национална идентичност. Такъв ученик е бъдещ родител, а родителите съзнателно или несъзнателно проектират себе си при възпитанието на децата. И тука българската нишка се прекъсва. Прибавим ли към това и останалите форми на влияние подпомагащи асимилацията каквито са например: тежкото историческо наследство, липсата на подкрепа от страна на България, слабите или никакви познания по българска национална история и култура, културната и стопанска изолация от България, едностранният монопол, страхът от границата и пр. тогава ще получим не само точен отговор на въпроса защо българите в Югославия за само три десетилетия от 1961 до 1991 са намалели с цели 60%, но и каква е съдбата на преостаналите 40%.

От това дали българският език наскоро ще се възстанови в училищата зависи и бъдещата историческа съдба на българското малцинство в Югославия. Но това може да стане само ако Югославия тръгне по пътя на изграждането на едно истински отворено гражданско общество. За съжаление, тази гражданска политическа опция, която би била най-приемлива за националните малцинства които представляват 40% от цялото население на СРЮ, е най-слабата сред общия спектър на консервативни и екстремни националистически сили.

Сегашният закон за основно и средно образование не е достатъчно ясен на кой език трябва да се учат децата от националните малцинства. Той дава възможност да се тълкува и така и иначе, което дава широки възможности за политически махинации. Ако предназначението на този закон е да гарантира правото на обучение на майчин език, а не да го изхвърли от употреба, той трябва да бъде много по-ясен. В член 5 от Закона за основно образование пише:

“За националните малцинства учебния план се реализира и на майчин език, или двуезично, ако при записване в първи клас се определят най-малко 15 ученика”.

Ако този закон се приложи на практика в Босилеград, където 98% от учениците са от българска народност, тогава това значи, че изкуствено трябва да разделим български деца на сръбски и български паралелки, което вече е правено в Цариброд и се е показало като много лошо решение. Такова разделение съдържа в себе си опасност от нарастване на тензиите на национална основа и за фаворизиране на учениците от “сръбските” паралелки за сметка на тия от “българските”.

Решенията на този закон може би са добри за условията в национално смесените среди, но в нашия случай, имайки предвид нашият особен манталитет и специфичните исторически и политически условия, този закон дава само допълнителна възможност за премахване на българският като преподавателен и като майчин език.

Но, както вече посочихме, езиковият проблем не е нито педагогически, нито юридически, а чисто политически. И за да можем да го решим най-напред трябва да възстановим самочувствието си на свободни хора усвоявайки сводоумния, европейски начин на мислене и поведение. Все докато се свиваме от страх пред мнимото чудовище наречено държава, все докато сме роби на простотията и сиромашията, все докато изиграваме някаква робска “лоялност” ние ще бъдем достойни за потискане и презрение. Такива не сме нужни нито на обществото нито на себе си.

Безспорно, ние нямаме друг избор освен да останем лоялни на държавата в която живеем, но тази лоялност, за да бъде истинска, не бива да почива върху доктрината на страха и насилието, а върху свободата и всестранный материален и духовен просперитет. С други думи, ние ще бъдем толкова по-лоялни колкото имаме по-добри условия за стопанско, културно и демократично развитие. И само като граждани които държат до своите интереси, можем да заслужим доверието и подкрепата на другите която ни е така необходима. Но като мижитурки които се самоунижават да си продават езика, историята, традициите, стопанските ресурси и всичко останало – няма да заслужим внимание.

Ако вече държавните представители са свикнали да ни сочат като пример за най-лоялно малцинство в Югославия, тогава къде са резултатите от тази наша лоялност? Или ако сме свикнали да се хвалим

че сме едно от най-образованите малцинства, защо сме толкова бедни, ако вече сме толкова умни? Ако наистина живеем в условия на свобода, тогава откъде идва това наше сервилно поведение, та чак и от майчиният език да се отказваме – нещо за което ни презират и за което ни се смеят по света?

Демокрацията в която напоследък всички се кълнем, сама разобличи проблемите и предложи решения за тях, но ние все още си затваряме очите. Тя покрай другото разобличи и езиковия проблем и предложи две възможни решения: възстановяване на българският език в обучението изцяло или частично. Първото предложение даде Демократичният съюз на българите в Югославия, а второто Общинският съвет на Социалистическата партия на Сърбия в Босилеград. Най-голям противник на връщането на българският език като преподавателен и като майчин език в училищата се оказа Общинският съвет на Социалистическата партия на Сърбия в Цариброд. Той отиде още по-далече – предложи премахване и предмета по български език, а председателят му Драган Колев с “научни” спекулации се опита да релативизира и самото съществуване на българското малцинството подмятайки му някакъв “сърбо-шопско-торлашки” произход.

Босилеградските социалисти в един момент признаха, че съществуващия модел на двуезично обучение не е добър и излязоха с предложение до Министерството на просветата отделни предмети да се изучават на български език и да се увеличат часовете по български. ДСБЮ тогава изрази съмнение, че това е заблуждаващ ход с цел печелене на време и нападна това предложение като недопустим компромис с националните интереси на малцинството, който няма да донесе нищо ново. Както и стана. Новата учебна година пак си почна по старому.

Впоследствие, това крило на босилеградските социалисти което едвам събра малко смелост да предложи това мъничко изменение в полза на българският език, беше жестоко разкритикувано а неговият председател сменен. Наистина, чудно съвпадение. Но това е напълно разбираемо ако се знае, че в СПС в Босилеград все още седят хората които от позициите на изпълнителната власт през 1987 година проведоха оня прочут “референдум” в който българи накараха българи да гласуват против българският си език. Едвам ли може да се намери по-мръсен пример в историята на предателството.

Днес, изправени пред отговорност, същите тия хора, вместо честно и тихо да се изтеглят в тишината на покаянието, те още по-настървено се нахвърлят и продължават своята разорителна дейност срещу националната идентичност на малцинството. Нима те не разбират, че с глобалните европейски промени и особено след разговорите Милошевич – Костов в Давос и посещението на българския външен министър Михайлова и поражението на екстремната националистическа опция на президентските избори, идва краят на една епоха в която българското малцинство беше обект на разни нехуманни “експериментални програми”?

Или може би, истинският виновник се намира много по-навътре, във високите коридори на властта? Както и да е, и където и да се намира виновникът, той в условия на демократизация и свобода на печата не може да бъде амнистиран от отговорност и скрит. Довчерашните партийни величия стават излишно бреме което забавя нашият ход към модерна цивилизирана Европа. В новите условия които настанаха с демократизацията ни в България и Югославия, с поражението на екстремните националистически сили, с разширяването на европейските интеграционни течения, с необходимостта от якненето на добросъседските отношения между България и Югославия на базата на взаимното уважение и двустранни изгодни интереси и не на последно място, нашите жизнено-трептящи малцинствени интереси, ни налагат нуждата от един качествено нов начин на мислене и поведение.

С течение на времето най-авторитетните представители на малцинството се произнесоха в полза на българският език. С всички аргументи от културно-исторически, юридически, педагогически, етически, вътрешно-политически и международно-правен аспект, необходимостта от възстановяване на българският език в училищата се налага като нещо най-нормално и най-естествено.

От друга страна, противниците на българският език в обучението не посочиха никакъв разумен аргумент срещу него. Но и нямаха нужда. Те имаха власт и сила, а силата и властта нямат нужда никому да дават обяснения. Народът ни пък още не е свикнал да търси отговорност от своите избранници. Но как ли се чувствуват те днес, когато отиват да записват децата си на университетите в България?

(извадки)